

پیشنهاد چارچوب جهت تدوین کتاب ترجمه متون ساده (از فرانسه به فارسی)

مرضیه مهرابی^۱، مهری بهرام‌بیگی^۲، اکبر عبداللهی^۳

(دریافت: ۱۴۰۰/۲/۴ - پذیرش: ۱۴۰۰/۴/۲۸، نوع مقاله: پژوهشی)

چکیده

در فرایند یاددهی/یادگیری، منبع درسی مورد استفاده در کلاس، در کنار دو ضلع دیگر مثلث آموزشی (استاد و دانشجو)، نقش اساسی دارد. مقاله حاضر کوشیده است با توجه به اهمیت این موضوع و نبود منبع دانشگاهی، ویژه درس «ترجمه متون ساده» در مقطع کارشناسی زبان و ادبیات فرانسه، چارچوبی به منظور تدوین کتاب آموزشی در این درس به دست دهد. با استناد به آثاری در زمینه تدوین کتب دانشگاهی و براساس مطالعه میدانی این پژوهش، با هدف کاربردی محقق شده است. در بخش عملی دو ابزار گردآوری داده به کار رفته است: (۱) مصاحبه نیمه ساختاریافته با ۱۴ استاد زبان فرانسه و عهده‌دار این درس در دانشگاه‌های ایران و (۲) ۱۴۹ ترجمه از دانشجویان در درس متون ساده از فرانسه به فارسی. نمونه‌گیری از نوع هدفمند و ملاک‌محور بوده و داده‌ها براساس روش کیفی، قائم بر فنون تحلیل محتوا و تحلیل خطا بررسی شده‌اند. از سویی، از نتایج حاصل از مصاحبه، خصیصه‌های منبع آموزشی مطلوب و ویژگی‌های متون قابل استفاده در درس نام‌برده استخراج شد و از دیگر سو، خطاهای رایج دانشجویان در ترجمه به دست آمد که می‌تواند شالوده نیازهای زبانی دانشجویان در این کتاب باشد.

کلیدواژه‌ها: ترجمه متون ساده، تحلیل خطا، دانشجویان ایرانی، زبان فرانسه، و کتاب درسی دانشگاهی.

۱. استادیار، گروه زبان و ادبیات فرانسه، دانشکده زبان‌ها و ادبیات خارجی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
(mehrabi.mrz@ut.ac.ir) (نویسنده مسئول).

۲. دانشیار، گروه زبان و ادبیات فرانسه، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی «سمت»، تهران، ایران.

۳. استادیار، گروه زبان و ادبیات فرانسه، دانشکده زبان‌ها و ادبیات خارجی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

Proposing a Framework for a Book on Translating Simple Texts from French to Persian

Marzieh Mehrabi¹, Mehri Bahrambeygi², Akbar Abdollahi³

Received: 24/04/2021, Accepted: 19/07/2021

Abstract

Textbooks used in the class play a central role in the process of teaching and learning, alongside the other two constituents of the educational triangle (i.e., teacher, student). Given the importance of this subject and the lack of a comprehensive university textbook teaching translation of simple texts to undergraduate students of French language and literature, this paper has been written with the aim of coming up with a framework for compiling an academic textbook in this field. By making reference to the works related to compiling academic textbooks and by conducting field research, the focus of this study is applied research. During the field study, two data collection tools were used: 1) a semi-structured interview with 14 university teachers of the French language in Iranian universities; and 2) 149 translations of simple texts from French to Persian by university students. The selection of samples was objective and criterion-oriented and the data collected were analyzed on the basis of the qualitative method and based on the techniques of content and error analysis. On the one hand, interviews conducted could help identify the characteristics of an optimal textbook and the texts that can be used in teaching. On the other hand, certain frequent errors could be identified in the translations done by the students reflecting upon the fundamental language needs of the students.

Keywords

Introduction to Translation, Error Analysis, Iranian Students, French as Foreign Language, University Textbook.

-
1. Assistant Professor, University of Tehran, Department of French Language and Literature, Tehran, Iran, (mehrabi.mrz@ut.ac.ir) (Corresponding Author).
  2. Associate Professor, The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Humanities (SAMT), Department of French Language and Literature, Tehran, Iran.
  3. Assistant Professor, University of Tehran, Department of French Language and Literature, Tehran, Iran.

مقدمه

تحقق رسالت‌های بنیادی دانشگاه، در سطح کارشناسی، مستلزم تربیت دانش‌آموختگان کارآمد در رشته تحصیلی‌شان است. شرایط پذیرش دانشجویان در گروه‌های زبان فرانسه به گونه‌ای است که غالب آنان در بدو ورود خود به دانشگاه، با سطح زبانی صفر، در وادی زبان‌آموزی گام می‌نهند و می‌کوشند در دوره کارشناسی، علاوه بر تقویت بنیه زبانی خود، در گرایشی (ادبیات یا ترجمه) نیز خبره شوند. به همین سبب، تدوین برنامه درسی موجود در این گروه‌ها به صورتی است که دو غایت تسلط بر زبان فرانسه و توانمندی در گرایشی ویژه، هم‌زمان تحقق یابد.

با استناد به نظر هوسای (Houssaye, 2014)، پری بی راه نیست اگر بگوییم در فرایند یاددهی/یادگیری، منبع درسی مورد استفاده در کلاس، در کنار دو ضلع دیگر آموزشی (استاد و دانشجو) نقشی اساسی دارد. بنابراین، دستیابی به رسالت تربیت دانش‌آموختگان کارآمد از گذرگاه متناسب‌سازی منابع آموزشی با نیازهای جامعه و دانشجویان میسر می‌شود.

این جستار با هدف پیشنهاد چارچوبی به منظور تدوین منبع درسی قائل به تقویت مهارت‌های زبانی و ترجمه دانشجویان ایرانی در درس «ترجمه متون ساده» صورت گرفته است. این درس در نیم‌سال سوم یا چهارم کارشناسی ارائه می‌شود که اغلب دانشجویان هنوز مراحل آغازین زبان‌آموزی خود را سپری می‌کنند و ناگزیر دچار خطاهای زبانی می‌شوند؛ به همین سبب، از رویکرد تحلیل خطا به عنوان ابزاری در آموزش ترجمه بهره جسته‌ایم تا پیشنهاد خطوط کلی در راستای تدوین این کتاب برخاسته از نیازهای زبانی و واقعی دانشجویان باشد.

براساس دغدغه و هدف اصلی مذکور، پرسش‌های زیر قابل طرح‌اند:

۱. مشکلات رایج دانشجویان ایرانی به هنگام ترجمه متون ساده از زبان فرانسه به فارسی کدام‌اند؟

۲. براساس خطاهای رایج دانشجویان در ترجمه و نظر استادان زبان فرانسه در ایران،

چارچوب کلی جهت تدوین کتاب ترجمه متون ساده به چه صورت می‌تواند باشد؟
در مقاله پیش‌رو، در بخش نظری، نخست مروری کوتاه بر انواع ترجمه و آموزش آن خواهیم داشت و سپس به تحلیل خطا در آموزش زبان‌های خارجی و نیز ترجمه می‌پردازیم. در بخش عملی، یافته‌های حاصل از گردآوری داده‌ها (براساس مصاحبه با

استادان درس ترجمه و ورقه‌های دانشجویان در درس ترجمه متون ساده را شرح می‌دهیم. روش انجام این پژوهش از نوع کیفی بوده است. در پایان، پیشنهادهایی برای تهیه منبع آموزشی مطلوب در درس ترجمه متون ساده (از فرانسه به فارسی) ارائه می‌شود.

پیشینه پژوهش

کتابی با موضوع ترجمه ساده در رشته زبان و ادبیات فرانسه، در مقوله «ترجمه آموزشی» جای می‌گیرد که این مفهوم در بخش مبانی نظری پژوهش تبیین خواهد شد. اما در باب ضرورت و اهمیت پرداختن به ترجمه آموزشی، احمدی (2019) معتقد است با توجه به شرایط رشته مذکور در کشورمان^۱، این نوع ترجمه، ابزار کمی‌حائز اهمیت و کارآمدی است؛ به ویژه زمانی که مدرسان و استادان ایرانی در کلاس‌های خود از کتاب‌های آموزشی تدوین شده براساس رویکرد ارتباطی و کنشی بهره می‌برند و این منابع به قدر مکفی بر یادگیری عناصر دستوری و نوشتاری تأکید ندارند.

مطالعات مرتبط با موضوع پژوهش حاضر به دو دسته کلی قابل تقسیم هستند: آثاری در زمینه مشکلات دانشجویان در ترجمه و تحلیل خطاهای آنان برای آموزش ترجمه در دانشگاه‌ها و نیز آثاری درباره چگونگی تدوین کتب دانشگاهی در ایران. - در سطح کلان، تاج‌بخش و همکارانش (۱۳۹۶) در مطالعه‌ای پیمایشی، کاستی‌های کلی دانشجویان رشته مترجمی زبان فرانسه را یافته‌اند، اعم از ضعف در زبان‌های مبدأ و مقصد در ترجمه (فرانسه و فارسی)، ضعف در معلومات عمومی و بی‌انگیزگی دانشجویان، نیز پیشنهاد داده‌اند آموزش ترجمه از راه منابع واقعی و با تأکید بر کار گروهی صورت پذیرد تا انگیزه و استقلال دانشجویان تقویت گردد.

- در سطح تحلیل خطاهای دانشجویان زبان فرانسه در ترجمه، فرجاه و مظهری (۱۳۹۹)، در پژوهشی شبه‌آزمایشی، خطاهای ترجمه‌واژگان چندمعنا را در ترجمه دو گروه از دانشجویان کارشناسی مقایسه کرده‌اند؛ دانشجویانی که از فرهنگ لغات دوزبانه فرانسه به فارسی استفاده کرده و دانشجویانی که فرهنگ لغات تک‌زبانه فرانسه به فرانسه را به کار

۱. از میان این شرایط می‌توان به مواردی از آن اشاره کرد: شیوه پذیرش دانشجویان کارشناسی در دانشگاه‌های ایران با سطح صفر زبانی آنان در بدو ورود به دانشگاه و استفاده از کتاب‌های آموزشی (منتشر شده در کشور فرانسه) رایج در بازار ایران که در دروس فرانسه عمومی که الزاماً متناسب با نیازهای زبانی دانشجویان ایرانی نیستند.

گرفته بودند. این محققان دریافته‌اند که ترجمه دانشجویان با اتکا به فرهنگ لغات تک‌زبان، پذیرفتنی‌تر بوده است. یافته‌های آنان در مورد دانشجویان تحصیلات تکمیلی نیز آزموده شده و صادق بوده است. دو پژوهشگر نام‌برده علت کارگر نبودن فرهنگ لغات چندزبان را این دانسته‌اند که واژه‌ها در این دست فرهنگ لغات، بدون بافت و مثال ارائه می‌شوند و این مسئله به سر در گمی دانشجویان در یافتن معادل متناسب با بافت جمله می‌انجامد.

- در حوزه تحلیل خطاهای دانشجویان ایرانی در زبان‌های خارجی غیر از فرانسه، دوستی‌زاده و فرقانی تهرانی (۱۳۹۰) در رشته مترجمی آلمانی، با تکیه بر خطاهای رایج دانشجویان در ترجمه، روشی را در تقویت مهارت آنان بررسی کرده‌اند که متضمن این مراحل است: ۱) تحلیل متن مبدأ در کلاس (به لحاظ واژگانی، صرفی، نحوی و معنایی)؛ ۲) مقایسه تقابلی ترجمه با متن مبدأ؛ و ۳) نقد ترجمه. این پژوهشگران به‌ویژه بیان می‌کنند که مرحله اول در این روش، به طرز قابل توجهی از میزان خطاهای دانشجویان در ترجمه می‌کاهد.

- موضوع استفاده از خطاهای رایج دانشجویان در آموزش ترجمه، مورد توجه پژوهشگران خارجی، از جمله مقاله اونسال (Unsal, 2013) نیز بوده است. وی خطاهای رایج ۷۵ دانشجوی سال دوم رشته مترجمی، از زبان فرانسه به ترکی، در دانشگاه کیریک کاله^۱ ترکیه را بررسی کرده است و از این میان آن‌ها، خطاهای واژگانی، به‌ویژه مشکلات ترازبانی^۲، یعنی تداخل میان دو زبان خارجی در واژه‌ها با نویسه مشابه (مانند home در انگلیسی و homme در فرانسه) و خطاهای ترجمه ضمائر مفعولی و ضمیر on رایج‌تر بوده‌اند.^۳

- سلو (Sello, 2018) در پژوهشی دیگر، از میان دو رویکرد گونه‌شناسانه^۴ و علت‌شناسانه^۵ در تحلیل خطا، با اتخاذ رویکرد دوم، به بررسی مشکلات دانشجویان دانشگاه بوتسوانا^۶ پرداخت و آن‌ها را به صورت زیر دسته‌بندی کرد: مشکلات در درک نوشتاری (عدم فهم معنای متن در کلیت آن)، مشکلات صرفی و نحوی (تشخیص ندادن

1. Kirikkale

۲. مراد تأثیر زبان خارجی اول بر زبان خارجی دوم، هنگام درک یا تولید زبانی به زبان خارجی دوم است.

۳. خطاهای املایی دانشجویان در زبان ترکی را در نظر نگرفتیم، نظیر استفاده از حروف بزرگ و کوچک در نوشتار.

4. typologique

5. étiologique

6. Botswana

نقش واژه‌ها در جمله)، مشکلات واژگانی (ناتوانی در معادل‌یابی براساس بافت جملات) و رجوع نکردن به منابع مورد نیاز (فرهنگ لغات تک زبانه، کتاب‌های دستور، اینترنت و غیره).

- آده و همکارانش (Odeh et al., 2018) در مقاله خود، درباره چگونگی پیشگیری از خطا در ترجمه دانشجویان بحث کلی کرده‌اند و براساس تحقیقی در دانشگاه اردن، در ترجمه از زبان عربی به فرانسه، بر این عقیده‌اند که کلاس‌های زبان‌شناسی متن، اصطلاح‌شناسی، پژوهش اسنادی (در باب منابع زبانی، منابع دایرةالمعارفی و منابع انسانی) می‌توانند از بروز خطا در ترجمه دانشجویان بکاهند.

در دسته پژوهش‌های مرتبط با تدوین کتب دانشگاهی می‌توان به مقاله جعفری گهر و جمالوندی (۱۳۹۷) استناد کرد. این دو محقق در مطالعه‌ای مبتنی بر تحلیل محتوا، بایسته‌های کتاب‌های دانشگاهی در رشته زبان انگلیسی را استخراج و کتاب‌های منتشرشده از سوی ناشران معتبر ایرانی و خارجی را در این زمینه مقایسه کرده‌اند. آنان از حیث محتوا، بر ویژگی‌های زیر انگشت نهاده‌اند: لحاظ کردن بخش‌های تمرین، بحث و گفت‌وگو، پیشنهاد به منظور مطالعه بیشتر، معرفی مطالب و تارنماها جهت تعمیق محتوا و مطالعه بیشتر مخاطبان؛ نیز نشان داده‌اند که دو مورد نهایی در کتب دانشگاهی ایرانی موجود نیستند.

- فتاحی‌پور (۱۳۹۹) در پژوهشی دیگر در همین حوزه، از راه نقد کتب آموزش ترجمه رسمی و مصاحبه با مترجمان رسمی، الگویی برای تدوین کتاب‌های آموزشی ترجمه رسمی به دست می‌دهد و بر فعالیت‌های متنوع به صورت کار در منزل، در کلاس و در دارالترجمه (با استفاده از روش شبیه‌سازی و ایفای نقش)، به کمک ابزارهای فناورانه (زبان‌شناسی پیکره، ابزارهای کمک ترجمه و غیره) تأکید می‌ورزد. وی روش تمرین ترجمه رسا با مراحل زیر را پیشنهاد می‌دهد: ترجمه متن، خواندن ترجمه برای خود با صدای بلند، خواندن ترجمه برای همکلاسی‌ها و یافتن بخش‌های نارسا، اصلاح ترجمه براساس کار گروهی.

از آنجا که برای درس ترجمه متون ساده در ایران منبعی موجود نیست، استادان عهده‌دار این درس، براساس جزوات خود به تدریس می‌پردازند. مرور پیشینه این تحقیق نشان می‌دهد آموزش ترجمه با تکیه بر خطاهای دانشجویان موضوع تحقیقات پراکنده‌ای در داخل و خارج از کشورمان بوده است؛ اینکه چگونه پس از یافتن خطاها، آن‌ها را در خدمت آموزش ترجمه بگیریم و قالبی برای تهیه محتوای درس ترجمه ساده پیشنهاد دهیم،

تاکنون موضوع هیچ پژوهشی نبوده است. بنابراین، مقاله پیش رو با اتخاذ رویکرد علت‌شناسانه می‌کوشد پس از استخراج گونه‌های خطاهای دانشجویان در ترجمه و علل احتمالی آن‌ها، با بهره‌گیری از پیشنهادهای آموزشی موجود در پژوهش‌های پیشین مذکور و نیز مصاحبه با استادان حوزه ترجمه در زبان فرانسه، چارچوبی جهت تدوین کتاب ترجمه متون ساده ارائه دهد.

مبانی نظری پژوهش

آموزش ترجمه و ترجمه در آموزش

عنوان این بخش از مقاله، صرفاً بازی با واژه‌ها و جابه‌جایی آن‌ها در زنجیره کلام نیست؛ این دو مفهوم متضمن دو گونه ترجمه است که دولیل (Delisle, 1980) به نقل از بمیه (Bamieh, 2018) آن‌ها را متمایز می‌داند: ترجمه حرفه‌ای^۱ و ترجمه آموزشی^۲. گونه نخست در مؤسسات و دانشسراهای عالی تربیت مترجمان حرفه‌ای مورد استفاده است و گونه دوم، در کلاس‌های زبان، ابزاری است در خدمت تفکر در باب زبان خارجی و آموزش آن. لودره (Lederer, 1994) به نقل از چن (Chen, 2017)، نام‌های دیگری برای این دو گونه ترجمه برگزیده است: ترجمه آموزشی یا ترجمه زبان‌شناختی^۳ و آموزش ترجمه^۴ یا ترجمه تفسیری^۵. با تکیه بر نکات مطرح در مقالات (Chen, 2017; Bamieh, 2018 & Ahmadi, 2019)، تفاوت‌های این دو ترجمه را می‌توان در جدول ۱ خلاصه کرد:

جدول ۱ تفاوت ترجمه حرفه‌ای و ترجمه آموزشی

گونه‌های ترجمه	مخاطبان	هدف	مخاطبان متون ترجمه‌شده	مهارت‌های مورد تدریس
ترجمه حرفه‌ای	متقاضیان حرفه	تربیت مترجم حرفه‌ای	مخاطبان از هر طیف	روش‌شناسی و فنون ترجمه
ترجمه آموزشی	زبان‌آموزان	آموزش زبان خارجی	استاد و همکلاسی‌ها	زبانی در کلاس

1. traduction professionnelle
2. traduction pédagogique
3. traduction linguistique
4. pédagogie de la traduction
5. traduction interprétative

در سیر تطور روش‌شناسی یاددهی زبان‌های خارجی، ترجمه آموزشی جایگاه‌های گوناگونی را به خود دیده است؛ گاه در کلاس زبان فعالیت محوری بوده (روش دستور - ترجمه، روش خواندن ترجمه) و گاه از میدان به در شده و به پای فعالیت‌های دیگر قربانی شده (روش مستقیم و روش یکپارچه شنیداری - دیداری) و فعالیت‌های دیگری به جای آن نشسته‌اند. در رویکردهای کنونی (ارتباطی و کنشی) اما به عنوان فعالیتی در کنار سایر فعالیت‌های زبانی در کلاس زبان مورد استفاده است. در این راستا، ال‌آترش (Al-Attrache, 2005) فنون ترجمه آموزشی را چنین برمی‌شمرد: ۱) ترجمه زین سو^۱ (ترجمه از زبان مادری به زبان خارجی)؛ ۲) ترجمه زان سو^۲ (ترجمه از زبان خارجی به زبان مادری)؛ ۳) ترجمه توضیحی^۳ (توضیح واژه، ساختار دستوری یا اصطلاحاتی در متن)؛ و ۴) توضیح متن (در کلاس به زبان مادری زبان‌آموزان). چنانکه از سرفصل درسی مصوب ترجمه متون ساده برمی‌آید، در این درس نه تنها ترجمه آموزشی، ابزاری در خدمت تقویت مهارت‌های زبانی دانشجویان ایرانی رشته زبان و ادبیات فرانسه مورد نظر است (بنابراین استادان می‌باید از میان فنون نام‌برده بر ترجمه زان سو و ترجمه توضیحی تأکید ورزند)، بلکه این درس پیش‌درآمدی خواهد بود بر آموزش ترجمه حرفه‌ای که در واحدهای درسی دیگر بدان پرداخته می‌شود.

تحلیل خطا در آموزش زبان‌های خارجی و در ترجمه

مارکوئیلو لارو (Marquillo Larruy, 2003) در اثر خود، سیر تطور جایگاه خطا در آموزش زبان‌های خارجی را توضیح می‌دهد؛ در سال‌های ۱۹۵۰ تا ۱۹۷۰، تحت تأثیر ساخت‌گرایی و توزیع‌گرایی در زبان‌شناسی و رفتارگرایی در روان‌شناسی، تحلیل تقابلی خطا رواج یافت. در این رویکرد، ساختارهای زبان مبدأ و مقصد، مستقل از تولیدات زبانی زبان‌آموزان بررسی می‌شد و تلقی این بود که زبان مادری، به عنوان مانع، باید از دایره آموزش زبان‌های خارجی حذف گردد. مفاهیم انتقال مثبت / منفی^۴ و تداخل^۵ حاصل این جریان هستند. طی دهه‌های ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰، جریان تحلیل خطا^۶، قائم بر نظریه‌های زایشی

-
1. version
  2. thème
  3. traduction explicative
  4. transfert positif/négatif
  5. interférence
  6. analyse d'erreurs

چامسکی و سازاگرایی پیازه، به جای جریان «تحلیل تقابلی» نشست و براساس آن، زبان مبدأ و مقصد زبان آموزان با توجه به تولیدات زبانی آنان و با تکیه بر مفاهیمی چون تعمیم زائد، ساده‌سازی ساختارها، خطاهای نظام‌مند و غیر نظام‌مند و فسیل‌شدگی بررسی می‌شد. در دهه ۱۹۸۰ رویکرد دیگری با عنوان بین‌زبان^۱ براساس زبان‌شناسی زایشی چامسکی و سازاگرایی پیازه بنیان نهاده شد. در این سال‌ها، از خلال مطالعات نظری و یا عملی طولی^۲، نه تنها به تولیدات نادرست که به تولیدات درست زبان آموزان در جریان رشد بین‌زبان پرداخته می‌شد. از سال‌های ۱۹۹۰ تا کنون، به دنبال سیاست‌گذاری‌های زبانی شورای اروپا در راستای تأکید بر چندزبانگی، در حوزه تحلیل خطا، مطالعاتی درباره گویشوران چندزبانه و نقش زبان‌های از پیش دانسته در فرایند زبان‌آموزی رواج یافت. این رویکرد به قوم‌نگاری ارتباط^۳ منظورشناسی زبان^۴ و گفته‌پردازی^۵ و نیز به رویکردهای ویگوتسکی^۶ و برونر^۷ در روان‌شناسی معطوف است.

خطاها در ترجمه به طور خاص براساس سنجه‌های گوناگونی دسته‌بندی شده‌اند؛ برای مثال، آده و همکارانش (Odeh et al., 2018) با تکیه بر آراء متخصصان صاحب‌نام ترجمه‌شناسی چون دنست^۸ (۱۹۸۹)، گیل^۹ (۱۹۹۲)، و دلپس^{۱۰} (۱۹۹۳) آن‌ها را به دو دسته تقسیم می‌کنند: (۱) خطاهای زبانی^{۱۱} و (۲) خطاهای ترجمه‌ای^{۱۲}. خطاهای زبانی به سبب تسلط ناکافی بر زبان مبدأ یا مقصد رخ می‌دهند و شامل خطاهای واژگانی، دستوری و املاتی است. خطاهای ترجمه‌ای ناشی از کاستی در تفسیر متن مبدأ و از جنس خطاهای شناختی^{۱۳} است و در نهایت منجر به انتقال معنی نادرست به مخاطبان ترجمه می‌شود. در همین مقاله، خطاهای موجود در ترجمه بر حسب مراحل بروزشان نیز دسته‌بندی شده‌اند: (۱) خطاهایی که در مرحله درک رخ می‌دهند و آن‌ها غالباً ناشی از تحلیل زبانی نادرست

1. interlangue
2. étude longitudinale
3. ethnographie de la communication
4. pragmatique
5. énonciation
6. Lev Semionovitch Vygotski
7. Jerome Seymour Bruner
8. Dancette
9. Gile
10. Delisle
11. erreurs de langue
12. erreurs de traduction
13. erreurs cognitives

(تحلیل نادرست واژگانی، دستوری و معنایی) و بر اثر تسلط نداشتن در رمزگشایی از معناهای مبهم، تلویحی، حذف به قرینه و غیره رخ می‌دهند؛ علت بروز این خطاها را می‌توان در استفاده نکردن یا استفاده نادرست از آزمون اعتبار^۱ یا پژوهش اسنادی^۲ یافت و (۲) خطاهایی که در مرحله بازنویسی بر اثر صورت‌بندی نادرست جملات در زبان مقصد رخ می‌دهند؛ زیرا در این دسته از خطاها، استفاده نادرست یا استفاده نکردن از آزمون‌های وفاداری و پذیرش متن ترجمه‌شده یا پژوهش اسنادی صورت می‌گیرد.^۳

روش پژوهش

در بخش عملی این پژوهش، از دو ابزار گردآوری داده، یعنی مصاحبه با استادان زبان فرانسه و جمع‌آوری اسناد در قالب ترجمه‌های دانشجویان استفاده شد. داده‌ها براساس روش کیفی بررسی شدند. به طور کلی، به منظور پیشنهاد منبع آموزشی در درس ترجمه متون ساده مراحل زیر طی شد:

طرح‌واره ۱. مراحل پیشنهاد منبع آموزشی در ترجمه متون ساده

- مرحله ۱: نیازسنجی درباره تهیه منبع در درس ترجمه متون ساده،
- مرحله ۲: نیازکاوی متضمن مصاحبه با استادان دروس ترجمه در دانشگاه،
- مرحله ۳: مقایسه وضعیت موجود و مطلوب توانش‌های دانشجویان در درس ترجمه متون ساده از راه تحلیل خطاهای زبانی آنان،
- مرحله ۴: تحلیل داده‌های گردآوری شده،
- مرحله ۵: تدوین خطوط کلی برای تهیه منبع آموزشی در درس ترجمه متون ساده شامل انتخاب نوع ابزارهای آموزشی، تدوین تمرین‌ها و فعالیت‌ها.

مرحله نخست (نیازسنجی درباره تهیه منبع) از راه پژوهش استنادی محقق شد؛ بدین ترتیب که فهرست آثار منتشرشده در انتشارات گوناگون در ایران بررسی و مشخص گردید که برای این درس هیچ منبعی موجود نیست. این مرحله نقطه شروع مراحل دیگر بود. گفتنی است که نیاز به منبع در مرحله بعد، از طریق مصاحبه نیز مورد واکاوی قرار گرفت که توضیحات آن در بخش یافته‌های حاصل از مصاحبه مقاله می‌آید.

1. test de plausibilité

2. recherche documentaire

۳. برای ارائه توضیح مبسوط مراحل درک و نوشتار در ترجمه و آزمون‌های نام‌برده، ر.ک.:

Gile, D. (1992). "Les fautes de traduction : Une analyse pédagogique", *Meta*, 37(2): 251-262.

مصاحبه از نوع نیمه‌ساختار یافته^۱ و حاوی ۸ پرسش باز،^۲ مرتبط با تدوین منبع دانشگاهی در درس ترجمه متون ساده بود. این پرسش‌ها براساس مطالعات نظری نگارندگان و با تأیید دو متخصص در حوزه ترجمه فرانسه این گونه مطرح و مقوله‌بندی شدند. از آنجا که تدوین کتب دانشگاهی در ایران می‌باید براساس سرفصل درسی مصوب صورت گیرد، سه پرسش نخست (۱، ۲ و ۳) به این شاخص اختصاص یافت تا نظر استادان درباره سرفصل مصوب و شیوه اجرای آن در کلاس بررسی شود؛ پرسش ۴ در مورد منابع در دسترس استادان و با هدف بررسی محتوای این منابع و تناسب آن‌ها با سرفصل‌های این درس و نیازسنجی جهت تدوین منبع طرح گردید؛ پرسش‌های ۵ و ۶ متضمن سنجش‌های انتخاب متون و کتاب مطلوب در درس ترجمه متون ساده بود، تا از این راه، نظرات استادان و چارچوب‌های پیشنهادی در آثار مربوط به تدوین کتب دانشگاهی مقابله و از آن‌ها بهره‌برداری شود؛ و در پرسش‌های ۷ و ۸، مسائل رایج دانشجویان این درس و راه‌کارهای استادان مد نظر بود، چرا که مقایسه مشکلات دانشجویان به زعم استادان با خطاهای موجود در ترجمه آنان، نگاهی جامع‌تر در این مورد به دست می‌داد.

نمونه‌گیری از نوع هدفمند و ملاک محور بود؛ به عبارتی دیگر، کلیه این افراد عهده‌دار تدریس ترجمه متون ساده در دانشگاه‌های ایران بودند. این مصاحبه به سبب محدودیت‌های ناشی از ویروس کرونا به صورت تلفنی، از راه واتس‌آپ (تماس صوتی یا رد و بدل کردن فایل‌های صوتی در این پیام‌رسان) یا ارسال متن پاسخ‌ها صورت گرفت. ۱۴ تن از استادان دانشگاه‌های تهران، شهید بهشتی، حکیم سبزواری، علامه طباطبایی، آزاد

۱. پرسش‌های مصاحبه از پیش مشخص و برای همه استادان یکسان بودند؛ با این حال، مصاحبه‌شوندگان پاسخ‌های خود را آزادانه، مطابق آنچه مدنظر داشتند، بیان کردند.

۲. پرسش‌های مصاحبه با استادان زبان فرانسه:

۱. تا چه میزان به سرفصل درسی ترجمه متون ساده پایبند هستید؟
۲. چه تغییراتی در سرفصل درسی ترجمه متون ساده می‌دهید؟
۳. شیوه کار شما در کلاس ترجمه متون ساده به چه صورت است؟
۴. برای تدریس ترجمه متون ساده از چه منابعی استفاده می‌کنید؟
۵. برای انتخاب متون قابل تدریس در ترجمه متون ساده، چه سنجش‌هایی را باید در نظر گرفت؟
۶. به نظر شما منبع آموزشی مطلوب برای این واحد درسی باید واجد چه ویژگی‌هایی باشد؟
۷. دانشجویان در درس ترجمه متون ساده با کدام دست مشکلات زبانی مواجه‌اند؟
۸. پیشنهاد شما برای برطرف کردن مشکلات زبانی دانشجویان در درس ترجمه متون ساده چیست؟

اسلامی واحد علوم تحقیقات تهران و واحد مشهد به پرسش‌ها پاسخ دادند که ۳ آقا و ۱۱ خانم، با طیف تجارب گوناگون در این درس، اعم از استادان جوان (تازه‌استخدام و یا با سابقه کمتر از ۵ سال) و استادان با سابقه (تجربه بیش از ۵ تا ۳۰ سال) بودند. شایان ذکر است که سؤالات مصاحبه برای بسیاری از استادان این درس در سراسر کشور ارسال شد، اما علی‌رغم فرایندهای پیگیرانه، این تعداد از استادان درخواست ما را برای مصاحبه پذیرفتند.

داده‌های حاصل از مصاحبه با روش تحلیل محتوا و به شیوه قیاسی و تفسیری تحلیل شدند و واحد تحلیل جملات بودند. با استفاده از ادبیات موجود در زمینه این پژوهش و مفاهیم مورد نظر نگارندگان مقاله، مفاهیم پیش از ورود به مصاحبه تعیین گردیدند (رمزگذاری اولیه): «پابندی به سرفصل درسی ترجمه متون ساده»، «شیوه تدریس در کلاس»، «سنجه‌های انتخاب متون برای این درس»، «منابع مورد استفاده استادان در این درس»، «ویژگی‌های منبع آموزشی مطلوب برای این درس»، «مشکلات دانشجویان در این درس»، «پیشنهاد برای رفع این مشکلات». سپس مصاحبه‌ها به طور کامل نوشته شدند. در هر متن مصاحبه، متناسب با رمزگذاری نام‌برده، برای یافتن مصداق‌ها زیر گفته‌های اساسی خط کشیده و بدین ترتیب مقوله‌های برای هر یک تنظیم شد و در ادامه کار، برخی از مقوله‌ها با یکدیگر ترکیب شده، پس از پایان مقوله‌بندی نهایی، به طور مجدد، به داده‌های حاصل از مصاحبه رجوع یافتند و با فهرست مقوله‌ها تطبیق داده شدند. در راستای اطمینان از قابلیت اعتماد و صحت یافته‌ها، از فن مرور هم‌تا استفاده شد، به این معنی که با تبیین ماهیت و روند تحقیق برای دو پژوهشگر خبره، از آنان درخواست شد تا مقوله‌بندی‌ها را بررسی کنند و در چکاچاک این گفت‌وگوها، درنهایت، مقوله‌هایی به دست آمد و تحلیل‌ها مطابق آن‌ها صورت گرفت. این مقوله‌ها در بخش یافته‌ها، براساس رویکرد تلخیصی معرفی شدند. یادآوری می‌شود که فرایند تحلیل، به سوی تعیین مضامین انتزاعی نرفت، زیرا هدف از این پژوهش پیشنهاد نظریه زمینه‌ای نبود.

برای تحقق مرحله ۳ در طرح‌واره ۱، یعنی مقایسه مهارت‌های واقعی دانشجویان و مهارت‌های مطلوب مورد نظر در درس ترجمه متون ساده، توانش آنان در این درس بررسی شد. بدین منظور، طی نیم‌سال دوم سال تحصیلی ۱۳۹۹، ۱۴۹ ورقه حاصل از ترجمه ۵ متن مختلف که استادان در درس ترجمه متون ساده به کار گرفته بودند، از دانشجویان ورودی سال ۱۳۹۶ در دانشگاه‌های شهر تهران (الزهر، علامه طباطبایی و آزاد اسلامی

واحد علوم تحقیقات) گردآوری و تحلیل کردیم.^۱ در تحلیل داده‌ها، به منظور تشخیص خطاها، از میان هنجارهای موجود (ر.ک.ک.: Marquillo Larruy, 2003)، هنجار تجویزی^۲ را برای تشخیص جملات درست از نادرست برگزیدیم. میان اشتباه^۳ و خطا^۴ تفکیکی قائل نشدیم، چون دسترسی به دانشجویان برای اطمینان از این مسئله میسر نبود. به طور کلی، گزاره‌های نادرست را به عنوان خطا در نظر گرفتیم و اولین وقوع^۵ از هر خطا را شمردیم و به این ترتیب، بسامد خطاها از بیشترین به کمترین در ورقه‌های تحلیل شده به دست آمد. داده‌ها به صورت مقطعی^۶ و براساس روش مشهور پیشنهادی کوردن (Corder, 1980) در تحلیل خطا شامل تشخیص خطاها، دسته‌بندی خطاها و تفسیر خطاها گردآوری و تحلیل شدند. درباره دسته‌بندی خطاها، از میان دو روش موجود (دسته‌بندی قائم بر مقوله‌های از پیش تعیین شده^۷ و دسته‌بندی قائم بر نمونه‌های بر نمونه‌گیری^۸) روش دوم اتخاذ شد؛ یعنی ماهیت و گونه خطاهای مشاهده شده در ورقه‌های دانشجویان، دسته‌بندی آن‌ها را تعیین کرد. برای تفسیر خطاها، از روش محتمل بهره^۹ جستیم. به عبارت دقیق‌تر، کوشیدیم خود را به جای دانشجویان قرار دهیم و خطاهایشان را تفسیر کنیم.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های حاصل از مصاحبه

تحلیل پاسخ‌ها نشان داد که اغلب مصاحبه‌شوندگان، هرچند در مقام سخن (پرسش ۱ مصاحبه)، خود را چندان مقید به برنامه درسی رسمی نمی‌دانند، اما در عمل، تحلیل

۱. علت انتخاب این دانشگاه‌ها این بود که واحد درسی ترجمه متون ساده را در نیم‌سال دوم سال تحصیلی ۱۳۹۹ ارائه داده بودند و نیز استادان این درس، ترجمه‌های دانشجویانشان را در اختیار نگارندگان مقاله قرار دادند.

2. normes prescriptives
3. faute
4. erreur
5. occurrence

۶. étude transversale در تقابل با مطالعه طولی (étude longitudinale)

7. classification basée sur la catégorie
8. classification basée sur l'échantillonnage

۹. interprétation plausible در تقابل با تفسیر آمرانه (interprétation autoritaire) که از دانشجو خواسته می‌شود خطای خود را تفسیر کند.

پاسخ‌ها به پرسش ۳ و ۳ می‌بین این است که به خطوط کلی ارائه شده در سرفصل درسی کاملاً پایبندند. وانگهی، از نظر یکی از مصاحبه‌شوندگان سرفصل درسی ترجمه متون ساده «عقیم» (صفری و قورچیان، ۱۳۹۴) است؛ یعنی بخش‌هایی در سرفصل حذف شده یا نادیده گرفته شده‌اند. به زعم وی، در سرفصل درسی، پیش‌آمخته‌های دانشجویان نادیده گرفته شده و بر ترجمه جملات تأکید می‌شود، در حالی که دانشجویان در ترم‌های پیشین با مفهوم متن آشنا شده‌اند؛ بنابراین، می‌باید از همان آغاز بر ترجمه متون متمرکز بود نه بر جملات. از نظر استادی دیگر، امکان ترجمه از فارسی به فرانسه با توجه به سطح زبانی دانشجویان وجود ندارد و این بخش از سرفصل باید به کنار نهاده شود. به زعم دو مصاحبه‌شونده دیگر، تأکید بر زبان فارسی (در مقام زبان مقصد) در برنامه درسی ترجمه متون ساده چندان مورد توجه نیست و در کلاس باید بیشتر بدان پرداخت.

از شرح حال کاری مصاحبه‌شوندگان چنین برمی‌آید که استادان نواستخدام یا با تجربه کمتر به سرفصل درسی بسیار پایبندترند و می‌کوشند مباحث درسی در کلاس را تنها در قالب سرفصل‌ها بگنجانند؛ بر عکس، استادان با سابقه تدریس بیشتر، به واسطه آشنایی طولانی‌تر با نیازهای زبانی دانشجویان، فراتر از سرفصل‌ها رفته (حتی گاهی با نادیده گرفتن بخش‌هایی از آن‌ها)، به مباحث درسی تکمیلی یا جایگزین می‌پردازند. مطابق سخنان مصاحبه‌شوندگان، مواردی نظیر ترجمه ماشینی، ارائه ترجمه‌های گوناگون از هر متن و مقایسه ترجمه دانشجویان از متون با آثار مترجمان به نام، ورود به مباحث ابتدایی و ویرایش و چگونگی استفاده از مصوبات فرهنگستان زبان و ادب فارسی در برنامه درسی اجرایی به چشم می‌خورد که در سرفصل رسمی اشاره‌ای به آن‌ها نشده است. بنابراین، می‌توان گفت استادان در سال‌های نخست تدریس خود، به‌ویژه اگر آموزشی درباره چگونگی تدریس دروس ندیده باشند، بیشتر بر محتوای از پیش تعیین شده در برنامه درسی تأکید دارند تا بر نیازها و توانایی‌های واقعی دانشجویان خود. شویی‌نار (Chouinard, 1999) در پژوهشی در باب مدیریت کلاس مدرسان نوکار بر این واقعیت صحه می‌گذارد.

شیوه کلی تدریس استادان بر پایه موارد زیر استوار است: ترجمه جملات ساده تا مرکب، توضیح شباهت‌ها و تفاوت‌های ساختاری در زبان فرانسه و فارسی، توضیح اصول و فنون ترجمه به صورت ابتدایی و ترجمه متون ساده (متناسب با سطح زبانی دانشجویان).

توضیحات مصاحبه‌شوندگان نشان می‌دهد که در ترجمه متون ساده، کلاس درس در پاره‌ای موارد، به صورت گوناگون (تدریس مترادف واژگان متن، تدریس واژگان و هم‌خانواده‌های آن، مرور نکات دستوری و غیره)، به کلاس تدریس واژگان، دستور یا درک مفهوم متن تبدیل می‌شود و این توالی‌های آموزشی^۱ با هدف ترجمه در خدمت آموزش زبان کاملاً هم‌سوست و غرض از تدریس مقوله‌های زبانی فهم بهتر متن برای ترجمه درست آن است. به عبارت دیگر، در این کلاس‌ها از فنون ترجمه توضیحی و توضیح متن به زبان مادری دانشجویان استفاده می‌شود.

از نظر مصاحبه‌شوندگان، متون مطلوب برای درس ترجمه متون ساده باید واجد

ویژگی‌های زیر باشند:

۱. واقعی^۲؛
  ۲. ساده (متناسب با سطح زبانی و پیش‌آموخته‌های دانشجویان)؛
  ۳. کوتاه؛
  ۴. جذاب (متناسب با نیازها، علایق، سن، موقعیت دانشجویان و غیره)؛
  ۵. متنوع (متون فرمانی^۳، توصیفی، توضیحی، روایی، استدلالی، داستان‌های بسیار کوتاه کودکان، آثار ادبی بسیار ساده)؛
  ۶. غنی (واجد عناصری برای انعکاس ظرافت‌های ترجمه)؛
  ۷. ابزاری در خدمت آموزش زبان فرانسه (تقویت مهارت‌های واژگانی، دستوری و درک مفهوم متن و غیره)؛
  ۸. متضمن جمله‌های کاربردی در زندگی روزمره (برای بازاستفاده دانشجویان از جمله‌ها در انشاء یا مکالمه)؛
  ۹. حامل عناصر فرهنگی در زبان مبدأ یا مقصد (برای آشنایی بیشتر دانشجویان با بستر فرهنگی دو کشور مبدأ و مقصد)؛
  ۱۰. نیروی محرکه برای سوق دادن دانشجویان به خواندن و مطالعه بیشتر؛
  ۱۱. مشوقی برای آفرینش ترجمه و متن.
- از آراء مصاحبه‌شوندگان درمی‌یابیم که منبع آموزشی مطلوب برای درس ترجمه

---

1. séquences pédagogiques

2. authentique

۳. textes injonctifs که ناظر بر انجام سلسله‌ای از دستورالعمل‌ها برای انجام کاری است.

متون ساده باید دارای این خصیصه‌ها باشد: ۱) متون مناسب (ویژگی‌های متون مناسب در بخش پیشین آورده شده است)؛ ۲) جملات ساده و مرکب و ارائه ترجمه مناسب برای این جملات؛ ۳) بخش‌هایی برای آموزش اصول اولیه ترجمه به زبان ساده و به صورت عملی از خلال تدریس هر درس؛ ۴) ترتیب و توالی^۱ مناسب به منظور کمک به پیشرفت زبانی دانشجویان؛ و ۵) پیشنهاد متون متنوع و مناسب در هر درس به منظور دادن حق انتخاب متون به استادان.

مشکلات دانشجویان در درس ترجمه متون ساده از نظر استادان به دو دسته مشکلات در زبان فرانسه و مشکلات در زبان فارسی قابل دسته‌بندی است که در طرح‌واره ۲ به اختصار آمده است:

طرح‌واره ۲ مشکلات دانشجویان در درس ترجمه متون ساده از نظر استادان

مشکلات در زبان فرانسه	مشکلات در زبان فارسی
درک مفهوم متن	تسلط کافی نداشتن به زبان فارسی
واژگانی (دامنه واژگانی محدود)	ناآشنایی با ساختار جملات مرکب در زبان فارسی
صرفی - نحوی	در دست نداشتن فرهنگ لغت‌های مناسب فرانسه به فارسی

مشکلات دانشجویان در درک مفهوم متن به زبان فرانسه ممکن است ناشی از ضعف واژگانی یا نشناختن ساختار و صورت عناصر موجود در جملات، به ویژه مرکب، یا درک نکردن مفاهیم فرهنگی موجود در متن باشد. تسلط ناکافی بر زبان فارسی (ناآشنایی با ساختارهای زبان فارسی و با کاربرد صحیح ساختارهای نحوی در فارسی) نیز بر کاستی‌های آنان در زبان فرانسه افزون شده، در نهایت، به ترجمه‌های نادرست یا تحت‌اللفظی و کلیشه‌ای می‌انجامد. وانگهی، چنانچه در زبان فرانسه روستا^۲ موجود باشد و در زبان فارسی غایب (برای مثال، حرف تعریف بخشی^۳ du)، دانشجویان در ترجمه این دست ساختارها نیز با مشکل مواجه خواهند بود.

به عقیده یکی از مصاحبه‌شوندگان، مشکلات واژگانی در ترجمه دانشجویان ناشی

1. progression
2. structure de surface
3. article partitif

از دسترسی نداشتن به فرهنگ لغت‌های مناسب است؛ از این رو، شایسته است شیوه‌واژه‌گزینی با استفاده از فرهنگ لغت‌های گوناگون را به دانشجویان تعلیم داد. استادان مصاحبه‌شونده در راستای حل مشکلات دانشجویان نیز ارائه دادند پیشنهادهایی که به اجمال عبارت‌اند از:

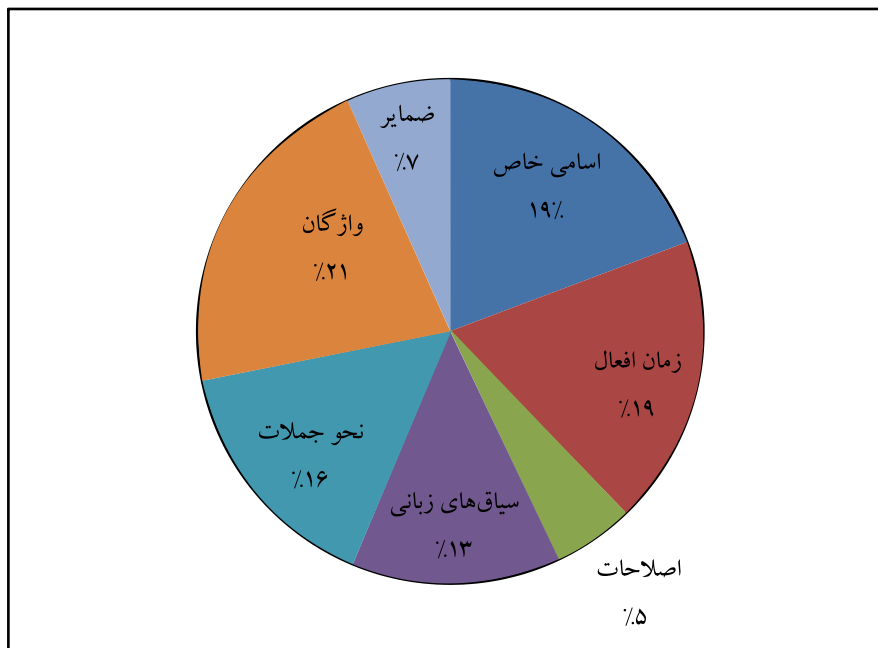
۱. تعریف دروس پیش‌نیاز برای گذراندن درس ترجمه متون ساده (دستور، واژه‌شناسی و درک مفهوم متن)؛
۲. تقویت زبان فرانسه دانشجویان به‌ویژه در درک مفهوم متون، واژگان و دستور با استفاده از مرور مطالب پایه و تدریس مطالب جدید که به افزایش مهارت‌های دانشجویان منتهی گردد؛
۳. تدریس درس‌ها به صورت مقابله‌ای^۱؛
۴. پیشنهاد مطالعه منابع گوناگون به دانشجویان به منظور افزایش سطح سواد عمومی و ترجمه‌ای آنان؛
۵. تکرار نکات در برگیرنده مشکلات دانشجویان در قالب درس‌های جدید؛
۶. آموزش معادل‌یابی با استفاده از فرهنگ لغت‌های گوناگون یا معادل‌سازی؛
۷. آموزش کار با نرم‌افزارهای نگارش و ویرایش متون (مانند office)؛
۸. آموزش درست‌نویسی در زبان فارسی؛
۹. طرح مسئله وفاداری در ترجمه؛ و
۱۰. تدوین فرهنگ لغت مناسب از فرانسه به فارسی توسط گروهی از استادان.

یافته‌های حاصل از تحلیل خطاهای دانشجویان در ترجمه متون ساده

همان‌طور که دوستی زاده و فرقانی تهرانی (۱۳۹۰) اشاره می‌کنند، تهیه فهرستی پایان‌پذیر از گونه خطاهای موجود در ترجمه چندان میسر نیست؛ ما نیز بر این باوریم که ویژگی آفتاب‌پرستانه بین‌زبان^۲ (Tarone, 1979)، به هنگام ترجمه انواع متن مداخله‌گر است و ممکن است بسامد خطاها تغییر یابد، با این حال گونه‌شناسی خطاها قابل تعمیم است. طبق نمودار ۱ در ورقه‌های تحلیل شده، خطاهایی با بیشینه بسامد قابل ملاحظه بودند:

---

1. contrastif
2. effet caméléon de l'interlangue

نمودار ۱ خطاهای پرسامد در ترجمه متون ساده

مشکلات واژگانی که در مصاحبه‌ها نیز بسیار ذکر شده بود، در ترجمه‌ها به دو گونه بروز یافتند:

۱. با توجه به اینکه دانشجویان در فرایند ترجمه از فرهنگ لغت دو زبانه فرانسه - فارسی استفاده کرده بودند، این مشکل به صورت نبود گزینش مناسب واژه از میان واژه‌های پیشنهادی فرهنگ لغت به چشم می‌خورد. به بیان دقیق‌تر، دانشجویان زمانی که معنای واژه‌ای را نمی‌دانستند، مستقیم به فرهنگ لغت مراجعه کرده بودند و برای آن واژه چند معنا از میان واژه‌های پیشنهادی فرهنگ لغت مورد استفاده‌شان، هم‌ارزی را برگزیده بودند که با بافت جمله همخوانی نداشت. بنا بر نظر یکی از استادان مصاحبه‌شونده، دسترسی نداشتن دانشجویان به فرهنگ لغت فرانسه-فارسی مناسب برای آنان مسئله ایجاد می‌کند. نمونه‌ای از خطاهای دانشجویان در زیر می‌آید:

- در جمله « ils ne veulent pas quitter leur siège », مراد از leur siège، le siège

de leur véhicule بوده، اما دانشجویان این واژه را چنین ترجمه کرده بودند:

• آن‌ها نمی‌خواهند از نیمکت‌هایشان خارج شوند.

• آن‌ها نمی‌خواهند جایگاه خود را ترک کنند.
همان گونه که در شکل ۱ (Parsayar, 2010) قابل مشاهده است، دانشجویان بدون توجه به بافت جمله، به انتخاب نخستین یا دومین واژه پیشنهادی فرهنگ لغت معاصر فرانسه - فارسی بسنده کرده و ترجمه‌ای نادرست به دست داده‌اند.

فرانسوی
۱. صندلی، نیمکت ۲. جایگاه *siège /sjɛʒ/nm*
۳. مقر، مرکز ۴. مسند ۵. مسند قضاوت، کرسی

قضاوت ۶. نشیمنگاه ۷. محاصره (نظامی)
حکومت نظامی
۱. ترک محاصره کردن *État de siège*
۲. محل را ترک کردن *lever le siège*
بفرمایید بنشینید. *Prenez un siège.*

شکل ۱ مدخل *siège* در فرهنگ معاصر فرانسه - فارسی
۲. مشکل واژگانی دیگری به این صورت بروز یافته بود که دانشجویان واژه‌ای را در متن با واژه‌ای شبیه به آن از نظر صوری در زبان فرانسه اشتباه گرفته و به فرهنگ لغت مراجعه نکرده بودند؛ بدین ترتیب، معنای جمله را به اشتباه تعبیر و در نتیجه نادرست ترجمه کرده بودند. برای مثال، در ترجمه متن زیر، پاره‌ای از دانشجویان واژه *impureté* را با واژه *importante* و واژه *foule* را با واژه *faute* خلط کرده بودند:

- Toutes mes impuretés sont tombées d'un coup
تمام چیزهای مهم روی هم تلنبار شده بودند.
- J'avais peur de la foule.

من از خطاهایم می‌ترسیدم.
در مثال دوم، علت خطاهای دانشجویان می‌تواند ناشی از دامنه واژگانی محدود در این سطح زبانی و یا بی‌دقتی کافی باشد و چون در متن از کلیسای جامع و عشای ربانی و غیره سخن به میان آمده است، با قیاس کلی و حدس نادقیق، این واژه را به اشتباه «خطا» ترجمه کرده‌اند. به عبارت دقیق‌تر، علت این دست خطاهای شناختی، استفاده نکردن یا استفاده نادرست از آزمون اعتبار یا پژوهش اسنادی است که به آن‌ها اشاره شد.
بدین ترتیب، مشکلات ترجمه اصطلاحات لفظ به لفظ این گونه قابل دسته‌بندی‌اند:

۱. تحلیل ورقه‌های دانشجویان مورد مطالعه پژوهش حاضر نشان می‌دهد که آنان در ترجمه اسامی خاص دچار سر در گمی بوده‌اند. برای مثال، دانشجویی در مورد نام Jean نوشته بود «جان» و در پراتنز نیز «ژان» و «جین» را آورده بود. دانشجویی دیگر Chartres را با آوانگاری فرانسه در متن ترجمه آورده بود و در پراتنز هم «شافتق» را درج کرده بود.
۲. در مواردی که یک دال^۱ در زبان فرانسه مطابق با مصداقی^۲ مشخص در فرهنگ فارسی نبوده یا شناخت دانشجویان از یک مفهوم خاص فرهنگی یا جغرافیایی و غیره در زبان فرانسه محدود بوده، در ترجمه مشکلاتی به وجود آمده است. ترجمه واژگان مربوط به غذاها یا مناطق جغرافیایی موجود در متون مورد تحلیل پژوهش حاضر در این دسته از مشکلات قابل دسته‌بندی هستند. این مسئله الزاماً نه به سطح زبانی دانشجویان، بلکه بیشتر به اطلاعات عمومی اندک از فرهنگ مبدأ و مقصد مربوط است. برای مثال، دانشجویی واژه pâté de lapin را «آبگوشت خرگوش» و دانشجویی دیگر «پای خرگوش» ترجمه کرده بودند. Google Translate برای این واژه فرانسه، هم‌ارز انگلیسی rabbit pie را ارائه می‌دهد و pie هم در فرهنگ لغت (انگلیسی به فارسی) به صورت «پای» (نوعی شیرینی) معادل‌گذاری شده است. شاید در مورد این دست واژه‌ها بتوان دانشجویان را به سمت جست‌وجو در دانش‌نامه‌ها یا در اینترنت، برای درک و یافتن مصداقی آشنا در فارسی تشویق کرد و از خلال دروس، به آن‌ها آموخت که مترجمی ناگزیر با پژوهش گره خورده است و مرحله پژوهش اسنادی در ترجمه بسیار حائز اهمیت است.
۳. دانشجویان در این واحد درسی، به واسطه پیش‌آموخته‌های خود، با زمان‌های دستوری محدودی در زبان فرانسه (présent, passé composé, imparfait, futur proche et futur simple) آشنایی دارند ولی ارزش این زمان‌ها در جملات و هم‌ارز فارسی آن‌ها را به‌خوبی تشخیص نداده‌اند؛ بنابراین، در ترجمه زمان افعال خطاهایی به چشم می‌خورد. برای مثال، افعال با زمان passé composé یا imparfait اغلب به زمان حال در فارسی ترجمه شده بودند.
۴. در بسیاری از ورقه‌های دانشجویان نیز شاهد ترجمه لفظ به لفظ از متن اصلی به زبان فارسی بودیم؛ در مورد این دسته از مشکلات، به نظر می‌رسد دانشجویان درکی از تفاوت‌های نحوی زبان فرانسه و فارسی نداشته‌اند یا کوششی برای بازبینی جملات و

1. signifiant
2. référent

متناسب سازی ترتیب واژه‌ها در جملات نکرده بودند. برای مثال، جمله *on voit le clocher de Chartres* را «ما می‌بینیم ناقوس شارتر را [...]» ترجمه شده بود:

۵. علاوه بر خطاهای نام‌برده در ترجمه‌ها، سیاق زبانی متون نیز رعایت نشده بود و در متون فاخر یا استاندارد به زبان فرانسه شاهد استفاده از شکسته‌نویسی (فارسی گفتاری و محاوره‌ای) در فارسی بودیم. این پدیده به دو علت ممکن است رخ دهد: یکی نا‌آشنایی دانشجویان با سیاق‌های زبانی و دیگری رواج بیش از پیش زبان شکسته در پیام‌رسان‌های امروزی که به نوعی سهل‌انگاری در رعایت سبک و سیاق‌های زبانی در ترجمه و نوشتار منتهی شده است.

در مورد ضمائر، دانشجویان بیشتر در ترجمه مفرد یا جمع بودن و تشخیص درست شخص و یا ترجمه ضمیر «on» با مسئله مواجه بوده‌اند. این ضمیر که در زبان فرانسه با بسامد بالایی مورد استفاده است و بر حسب بافت جمله و متن، بر یکی از ضمائر شخصی می‌تواند دلالت داشته باشد؛ دانشجویان اغلب مرجع این ضمیر را مرجع ضمیر مورد استفاده در جمله قبل انگاشته بودند که این تعمیم زائد بیشتر ناشی از درک مفهوم ناقص از متن است. شایسته است بیفزاییم دشواری در ترجمه ضمیر «on»، الزاماً در همه موارد به درک محدود از متن مربوط نیست؛ این ضمیر در زبان فارسی ناموجود است و در زبان فرانسه نیز بر پدیده‌های گوناگون دلالت دارد. گاهی نویسنده اصلی تعمداً، برای ایجاد ابهام از آن استفاده می‌کند و مترجم، مطابق مقصود نویسنده، از ظن خود، عبارت را ترجمه می‌کند.

این نکته نیز درخور تأمل است که دانشجویان در مواجهه با متون خارج از محدوده رشد تقریبی شان^۱ (متون دشوار و غیر متناسب با سطح زبانی شان)، از راهبرد امتناع^۲ استفاده کرده بودند؛ بنابراین سنجش خطاهای آنان در مورد این جملات میسر نبود. به بیان دیگر، دانشجویان مورد مطالعه این پژوهش جملات مرکب دشوار (به لحاظ ساختاری، واژگانی یا مفهوم متن) را خواه به صورت ناقص ترجمه کرده بودند (ترجمه بخشی از جمله یا ترجمه یک واژه از جمله و غیره)، خواه آن‌ها را کاملاً نادیده گرفته، ابداً ترجمه نکرده بودند.

بحث و نتیجه‌گیری

همان‌طور که اشاره شد، برخی از مشکلات واژگانی دانشجویان، به دلیل واژه‌گزینی

1. zone proximale de développement

2. stratégie d'évitement

نامناسب از میان واژه‌های پیشنهادی فرهنگ لغات فرانسه - فارسی رخ داده بود و نتایج تحقیق مقاله حاضر از این حیث با یافته‌های دو تحقیق زیر کاملاً هم‌سوست؛ یعنی پژوهش سلو (Sello, 2018) که در ذیل علل مشکلات واژگانی دانشجویان، به ناتوانی آنان در معادل‌یابی براساس بافت جملات اشاره شد و نیز مقاله‌ای از فرجاه و مظهری (۱۳۹۹) که در مورد مشکلات دانشجویان ایرانی در معادل‌یابی با مراجعه به فرهنگ لغات دوزبانه است. گونه دیگر مشکلات واژگانی مربوط به خلط یک واژه با واژه دیگر کم و بیش مشابه آن در زبان فرانسه بود. اشتباهاتی از این حیث در ترجمه‌ها به چشم می‌خورد، چرا که دانشجویان به دانش اندک زبانی خود اعتماد کرده و از معنای درست این واژه‌ها با مراجعه به فرهنگ لغت اطمینان حاصل نکرده بودند. سلو (Sello, 2018)، هم‌راستا با این پژوهش، رجوع نکردن دانشجویان به منابع مورد نیاز در ترجمه را یکی از علل بروز خطاهای واژگانی می‌داند. اُده و همکارانش (Odeh et al., 2018) نیز لزوم برگزاری دوره‌های مربوط به پژوهش اسنادی در ترجمه را جهت پیشگیری از بروز برخی خطاها گوشزد کرده‌اند. با این حال، یافته تحقیق حاضر با نتایج اون‌سال متفاوت است، به بیان دقیق‌تر، اون‌سال در مقاله خود درباره دانشجویان ترک‌زبان، به خطاهای ناشی از خلط واژه‌ها با نویسه کم‌و بیش مشابه در زبان‌های انگلیسی و فرانسه پرداخته است. نیز در ترجمه‌های مورد مطالعه، خطاهای واژگانی از نوع درون‌زبانی (واژگان شبیه به هم درون زبان فرانسه) بودند، نه از گونه ترازبانی. نبود چنین خطاهایی در نمونه‌های مقاله حاضر، ممکن است با سطح زبان انگلیسی دانشجویان رشته زبان فرانسه در ارتباط باشد؛ یعنی که خواه زبان انگلیسی هنگام ترجمه برای دانشجویان ایرانی فعال نیست تا این خطا بروز یابد، و خواه سطح زبانی مطلوب آن‌ها در انگلیسی مانع رخداد خطاهای ترازبانی واژگانی در ترجمه شده است. به هر رو، بحث درباره چنین خطاهایی، مستلزم انجام پژوهش‌های دیگری در حوزه خطاهای ترازبانی در ترجمه است. در خطاهای پربسامد دیدیم که دانشجویان بسیاری از جملات را یا لفظ به لفظ ترجمه کرده بودند، یا برخی از جملات متن مبدأ را رها کرده، ابتدا ترجمه نکرده بودند. این یافته‌ها صحه‌ای است بر نتایج تاج‌بخش و همکارانش (۱۳۹۶) که اذعان کرده‌اند تنها یک سوم دانشجویان در ترجمه متون، موضوع را متوجه شده و می‌توانند به فارسی برگردانند، نیمی از آن‌ها با وجود درک مطالب قدرت بیان آن را به زبان فارسی ندارند و ۱۳ درصدشان به عمق مطلب پی نمی‌برند و فقط ترجمه تحت‌اللفظی می‌کنند. وانگهی، به عقیده تاتیلون (Tatilon, 1986) به نقل از Arroyo, 2008) فرایند ترجمه، خواه آموزشی، خواه

حرفه‌ای، شامل سه مرحله: ۱) رمزگشایی از متن مبدأ؛ درک مفهوم از متن مورد ترجمه؛ ۲) تولید متن به زبان مقصد: صورت‌بندی، تبدیل و نگارش متن مقصد و ۳) بازبینی متن نگارش شده به زبان مقصد است. تحلیل ورقه‌های ترجمه متون ساده نشان می‌دهد مرحله آخر، چندان از نظر دانشجویان واجد اهمیت نبوده، شاید به این سبب که فرصت کافی برای بازخوانی متن نهایی خود را نداشته‌اند، یا اینکه این مرحله را جزء لاینفک ترجمه نمی‌دانسته‌اند. مشکل دیگر دانشجویان مورد مطالعه، ترجمه ضمیر on در فارسی بود. این ضمیر در زبان فارسی و بسیاری از زبان‌های دیگر وجود ندارد و منشأ مشکل در ترجمه است؛ زیرا یک هم‌ارز مشخص در زبان فارسی ندارد و نیز مرجع این ضمیر بر حسب بافت متن تعیین می‌شود که می‌باید درک درستی از مفهوم متن داشت. این خطا در ترجمه‌های دانشجویان بوتسوانایی و ترک نیز رایج بوده است (Unsal, 2013; Sello, 2018). براساس نظر استادان در مصاحبه، خطاهای ترجمه در ورقه‌های دانشجویان و پیشنهادهای آموزشی پژوهش‌های داخلی و خارجی، شایسته است کتاب ترجمه متون ساده علاوه بر داشتن اصول و فنون ابتدایی ترجمه، ترجمه را در خدمت آموزش زبان فرانسه به دانشجویان بگیرد. به همین منظور می‌توان پیکره‌ای از متون مناسب، با ویژگی‌های ارائه شده در پژوهش حاضر و هر درس را در قالب واحدهای آموزشی^۱ با اهداف و ساختاری تعریف کرد:

۱. تعیین ترتیب و توالی هر درس به صورت مارپله‌ای^۲، برای تعمیق برخی اهداف و نکات در درس‌های بعدی براساس: اهداف کنشی^۳ مشخص، حول یک اصل یا فن خاص در ترجمه؛ برای مثال، مراحل عملی ترجمه متون، پژوهش اسنادی در ترجمه، چگونگی استفاده از ابزار فرهنگ لغت‌ها در ترجمه، شیوه‌های واژه‌گزینی مناسب، و جست‌وجوی مصداق برای برخی واژه‌های فرانسه در زبان و فرهنگ فارسی؛ و اهداف زبانی^۴ مشخص (واژگانی، صرفی، نحوی)؛

۲. استفاده از چند متن مناسب در هر درس در راستای منعطف‌سازی درون‌داد کتاب و در نتیجه، دادن آزادی عمل به استادان برای انتخاب متن مورد نظرشان؛

1. unité didactique
2. progression en spirale
3. objectifs actionnels
4. objectifs linguistiques

۳. پیشنهاد تمرین‌ها و فعالیت‌های فردی و گروهی در راستای تقویت توانش‌های درک مفهوم متن، واژگانی و دستوری دانشجویان متناسب با اهداف کنشی و زبانی مشخص شده از پیش؛

۴. اختصاص بخش‌هایی از درس به روش تقابلی ساختارهای زبانی فارسی و فرانسه (فارغ از ریشه رفتار گرایانه آن و در مقام ابزاری برای توصیف ساختارهای زبان مبدأ و مقصد) و انجام تمرین‌ها و فعالیت‌ها به صورت فردی و گروهی با هدف تحلیل متن مبدأ در کلاس درس؛

۵. فعالیت‌های مربوط به ترجمه و بررسی و بازخوانی ترجمه‌ها به صورت فردی و گروهی (مقایسه ترجمه یک دانشجو یا گروهی از دانشجویان با گروهی دیگر و بحث و گفت‌وگو در کلاس درباره ترجمه مناسب‌تر که در قالب فعالیت‌های بیان شفاهی^۱ در کلاس قابل تعریف هستند)؛

۶. ارائه ترجمه مناسب برای متون؛

۷. پیشنهاد مطالعه بیشتر به دانشجویان در پایان هر درس براساس منابع کاغذی یا دیجیتال؛

۸. آشناسازی دانشجویان با ابزارهای فناورانه مورد استفاده در ترجمه متون طی هر درس.

پیش از این، پژوهشی (بهرام بیگی، ۱۳۹۲) در باب بررسی میزان تناسب منابع منتشر شده از سوی گروه فرانسه سازمان «سمت» با نیازهای دانشجویان و استقبال استادان و دانشجویان از این منابع انجام شده است. در این راستا، مقاله حاضر نخستین اقدام برای پیشنهاد تدوین منبع درسی براساس نیازسنجی نظام‌مند است. هدف از بومی‌سازی کتاب‌های درسی دانشگاهی نه عبور دادن محتوای آن‌ها از صافی باریک صورت‌نگر، که هماهنگ‌سازی این منابع با نیازهای واقعی دانشجویان است؛ هرچه این نیازسنجی و نیازکاو روشمندتر و اصولی‌تر باشد، یعنی براساس روش‌شناسی مشخص و با توجه به پیش‌آموخته‌های دانشجویان صورت گیرد و از انتظارات استادان آن رشته و متکی بر روش‌های و ابزارهای نوین سرچشمه بگیرد، خروجی حاصل از آن با اقبال بیشتری روبه‌رو خواهد شد.

منابع

- بهرام‌بیگی، مه‌ری (۱۳۹۲). «نیازسنجی منابع درسی دانشگاهی رشته زبان فرانسه (در مقطع کارشناسی) و ارزیابی محتوایی کتاب‌های فرانسه سم‌ت»، پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، دوره ۱۷، شماره ۲۹، ص ۹۹-۱۱۱.
- تاج‌بخش، نسیم، لطافتی، رویا و ناهید جلیلی مرند (۱۳۹۶). «نگاهی به مشکلات دانشجویان رشته مترجمی زبان فرانسه دانشگاه‌های ایران»، جستارهای زبانی، دوره ۸، شماره ۲، ص ۱۷۱-۱۹۵.
- جعفری‌گهر، منوچهر و بهروز جمالوندی (۱۳۹۷). «معیارهای کتاب تخصصی مطلوب در رشته زبان انگلیسی»، پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، دوره ۲۲، شماره ۴۳، ص ۹۰-۱۱۵.
- دوستی‌زاده، محمدرضا و آذر فرقانی تهرانی (۱۳۹۰). «تحلیل خطا در آموزش زبان‌های خارجی با توجه ویژه به ارزیابی خطا در آموزش ترجمه»، پژوهش‌های زبان‌شناختی در زبان‌های خارجی، دوره ۱، شماره ۲، ص ۴۷-۶۶.
- صفری، محمود و نادر قلی قورچیان (۱۳۹۴). «تحلیلی بر برنامه درسی عقیم در نظام آموزش و پرورش ایران»، دومین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روان‌شناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی سروش حکمت مرتضوی، مؤسسه آموزش عالی مهر اروند، مرکز راه‌کارهای دستیابی به توسعه پایدار، -EPSCONF02-https://www.civilica.com/Paper-EPSCONF02-EPSCONF02_0320.html.
- فتاحی پور، مجید (۱۳۹۹). «کتاب‌های دانشگاهی برای آموزش ترجمه رسمی (حقوقی): نقد و پیشنهاد الگوی تدوین»، پژوهش و نگارش کتب دانشگاه، دوره ۲۴، شماره ۴۶، ص ۲۸۱.
- فراجا، مرجان و مینا مظه‌ری (۱۳۹۹). «آموزش مترجمی فرانسه در دانشگاه‌های ایران: بررسی مشکلات ترجمه واژگان چندمعنا»، جستارهای زبانی، دوره ۱۱، شماره ۱، ص ۱۳۷-۱۶۱.
- Ahmadi, M-R. (2019). "La traduction pédagogique, auxiliaire d'apprentissage et d'enseignement du français", *Plume, Revue Semestrielle de l'Association Iranienne de Langue et Littérature Françaises*, 15(29): 25-37, doi: 10.22129/plume.2019.150827.1075.
- Al-Attrache, R. (2005). "Analyse d'erreurs en traduction français/arabe: étudiants arabophones et francophones à damas (centre culturel français) et à Lyon (université Lyon II)", *Bulletin d'études orientales*, 56: pp. 261-299.
- Arroyo, E. (2008). "L'enseignement de la traduction et la traduction dans l'enseignement", *Cahiers de l'Apliu*, Xxvii (1): 80-89. <http://journals.openedition.org/apliut/1562> ; DOI : 10.4000/apliut.1562.
- Bamieh, D. (2018). "Repenser l'évaluation de la traduction pédagogique avec les TICE", *Myriades*, 4: 66-77. URL: <http://cehum.ilch.uminho.pt/myriades/static/volumes/4-5.pdf>.
- Chen, W. (2017). "Réflexions sur le cours de traduction chinois français dans le cadre d'un programme de français en licence à l'université chinoise", *Synergies Chine*, 12: pp. 43-56.
- Chouinard, R. (1999). "Enseignants débutants et pratiques de gestion de classe", *Revue des Sciences de L'éducation*, 25 (3): 497-514.
- Corder, S.P. (1980). "Que signifie les erreurs des apprenants?", *Langages*, 57 (14): 9-15.
- Houssaye, J. (2014). *Le Triangle Pédagogique*, Paris: ESF Editeur.
- Marquillo Larruy, M. (2003). *L'interprétation de l'erreur*, Paris: CLE international.

- Odeh, A., Allawzi, A. & N. Emaish (2018). "L'Erreur en traduction entre l'Arabe et le Français: Stratégies d'anticipation, d'identification et de remédiation", *Jordan Journal of Modern Languages*, 10 (1): 1-13.
- Parsayar, MR. (2010). *Dictionnaire Français-Persan*, Farhang Moaser.
- Sello, K.J. (2018). "Quels enseignements tirer d'une analyse étiologique d'erreurs de traduction en classe de FLE ?", *Revue Internationale D'Études en Langues Modernes Appliquées*, 1: pp. 20-30.
- Tarone, E. (1979). "Interlanguage as chameleon", *Language Learning*, 29 (1): 181-191
- Unsal, G. (2013). "Traduction pédagogique et analyse des erreurs", *Synergies Turquie*, 6: pp. 87-106.